

دو بیت از ناصر خسرو

مصطفی فتاحی ثانی

□ مقاله‌ی «ناصر خسرو در دایره‌ی دیوان و ایمان» به قلم استاد محترم دکتر کاظم ودیعی در شماره‌ی ۳۳ مجله‌ی حافظ خواندنی بود. از میان اشعار گوناگون ناصر خسرو اشعار سیاسی‌اش برجستگی خاصی دارد. اشعار او، خشم را بر می‌انگیزاند. عنصر خشم در اشعار دیگر شاعران یا به چشم نمی‌خورد و یا کم‌تر با آن مواجه می‌شویم. ناصر خسرو پس از رسیدن به خود آگاهی به گفته‌ی خودش از خوابی عمیق بیدار می‌شود و این، او را مبدل به یک روشنفکر مصلح می‌کند و مهمترین مسأله‌اش دین و سیاست می‌شود و او را به حرکت وا می‌دارد.

ناصر خسرو بیش از این که از حاکمان وقت زبان به شکایت بگشاید از مردمان آن روزگار ناله می‌کند. اشعار سیاسی ناصر خسرو با این که قرن‌ها می‌گذرد و در دنیای متفاوتی به سر می‌بریم اما جایگاه ویژه‌ی در میان روشنفکران و دگر اندیشان داشته و دارد.

در این مقاله‌ی کوتاه فقط به دو بیت از اشعارش اشاره می‌شود، اما همین دو بیت حاوی نکات بسیار ارزنده و مفیدی می‌باشد برای ملت ایران که جز حکومت استبدادی طعم حکومتی دیگر را نچشیده است و تاریخ هم گواه بر این مطلب است. ناصر خسرو می‌گوید:

حاکم در خورد شهریان باید
نیکو نبود فرشته در گلخن^۱
اگر مردم آگاه و هوشیار باشند هر حکومتی را نمی‌پذیرند؛ یعنی عامل اصلی تشکیل حکومت صالح وجود مردمی آگاه و فهمیده و هوشیار است. پادشاهان دیکتاتور و مستبد که با این چنین مردمی روبرو می‌شدند طریق حکومت را بر میل خود عوض می‌کردند و این گونه در حکومت انحراف پدید می‌آوردند. در چنین شرایطی شایستگان و نخبگان از حکومت دورمانده و حکومت به دست ناهالان سپرده می‌شده است.

لاجرم از ناقصان امیر شدند
فضل به نقصان و نقص افزون شد^۲
شاید بزرگ‌ترین اشتباه روشنفکران خواهان دموکراسی این باشد که فکر می‌کنند همان گونه که خود خواهان حکومتی بر پایه‌ی مردمی می‌باشند و در ذهن خود افکار بلند برای جامعه‌ی آرمانی می‌پروراند و تأکید اصلیشان بر سیاست بیش از اقتصاد و فرهنگ است. دیگران هم این چنین می‌اندیشند و کاملاً از مفاهیم سیاسی آگاهی دارند.

روح ملت ایران که به گفته‌ی مهندس مهدی بازرگان روح سازگاری می‌باشد، مانع اصلی تحول در ایران بوده است. کافی ست مردم در برابر سیاست‌های نادرست حکومت سازگاری نشان دهند تا از تحول در سایر بخش‌ها باز بمانند. روح سازگاری «واقعیتی و خصوصیتی است. اصلاتی است ضد اصلاته امتیازی است در برابر ابتکار، بقایی است که فرقی با فنا نداد»^۳ در زمان حاضر روح سازگاری نیز از بین نرفته و عامل ترس باعث استواری بیشتر این روح شده است.

مردم از دوران گذشته حکومت استبدادی را با اکراه پذیرا می‌شدند و لب به اعتراض نمی‌گشودند. اشخاصی هم که اعتراض می‌کردند به وسیله‌ی حکومت در نطفه خاموش می‌شدند و ترسی جدید بر جامعه حاکم می‌شده است. این مردم‌اند که حکومت را به وجود می‌آورند، نگه می‌دارند و یا

عمرش را به پایان می‌رسانند و حکومتی جدید را برای خود مهیا می‌سازند. جامعه‌ی ایرانی حکومت استبدادی را سرنگون می‌سازد، اما به دلیل شناخت کم از تاریخ حکومت استبدادی نوی را بر مسند قدرت می‌نشانند. پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «کما تکنوا یولی علیکم: چنان که هستید بر شما حکومت کنند.»^۴

پی‌نوشت‌ها

۱- دیوان اشعار ناصر خسرو قبادیانی، قصیده‌ی ۱۵۵، بیت ۲۸، صفحه‌ی ۱۳۸، تصحیح دکتر مجتبی مینوی و دکتر مهدی محقق، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ ششم، ۱۳۸۴، ۲- دیوان اشعار، ناصر خسرو قبادیانی، قصیده‌ی ۲۷، بیت ۲۴، صفحه‌ی ۲۰۹-۲۰۹، سازگاری ایرانی، مهندس مهدی بازرگان، انتشارات یاد ۵۷۱/۲۵، ۴- نهج الفصاحه، شماره‌ی ۲۱۸۲، مترجم و فراهم‌آورنده: ابوالقاسم پاینده، انتشارات جاویدان، چاپ نول ۱۳۷۴.

کارنامه‌ی استاد دکتر سید جعفر شهیدی

استاد دکتر سید جعفر شهیدی (بروجرد ۱۲۹۷ - تهران ۱۳۸۶) استاد دانشکده‌ی ادبیات دانشگاه تهران و ریاست موسسه‌ی لغت‌نامه‌ی دهخدا، از عالمان و دانشمندان این عهد بود که در بهمن ۸۶ از دنیا رفت. وی، افزون بر دایره‌المعارف‌نگاری و ویراستاری لغت‌نامه‌ی دهخدا در زمینه‌های ادبیات فارسی، ادبیات عرب، علوم اسلامی و تاریخ، چندین کتاب ترجمه و تألیف کرده است که بیش‌تر صبغه‌ی دینی دارند از جمله:

مهدویت در اسلام: ۱۳۲۴

جنایات تاریخ، جلد اول و دوم، تهران، شهریور ۱۳۲۷

جنایات تاریخ، جلد سوم، دفتر نامه‌ی فروغ علم، تهران ۱۳۲۹

زندگانی امام سجاده، تهران، ۱۳۳۵

در راه خانه‌ی خدا، دانش نو، تهران ۱۳۵۶

پس از پنجاه سال، پژوهشی تازه پیرامون قیام امام حسین (ع)،

چاپ اول، امیرکبیر، ۱۳۵۸

شرح لغات و مشکلات دیوان انوری، چاپ اول، انجمن آثار

ملی، ۱۳۵۸، چاپ دوم، انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۶۴

تاریخ تحلیلی اسلام تا پایان امویان، تهران، مرکز نشر

دانشگاهی، ۱۳۶۲

زندگانی حضرت فاطمه (ع)، ۱۳۶۰

آشنایی با زندگانی امام صادق، تهران، ۱۳۶۲

زندگانی علی بن الحسین (ع)، تهران

ستایش و سوگ امام هشتم در شعر فارسی، ۱۳۶۲

شرح مثنوی (دفتر چهارم، پنجم و ششم)، ۱۳۷۳

علی از زبان علی، ۱۳۷۶

دکتر شهیدی ساکن نارمک بود و گاهی برای نماز جماعت به مسجد جامع خاتم‌الانبیای تهران پارس می‌آمد. در سال‌های اخیر هم که برادر من آیت‌الله سیدمحمد امین از عالمان دین و مدرسان خارج فقه و اصول که اکنون بر جای پدر، امام جماعت مسجد جامع خاتم‌الانبیای تهران پارس و هم امام جمعه‌ی موقت شهرری است امام جمعه‌ی شهرستان بروجرد و رئیس حوزه‌ی علمیه‌ی آن شهر بود، با خاندان ما ارتباط و استیلاسی بیش‌تر یافت. او مردی دیندار، درست و به دنیا بی‌اعتنا بود؛ چنان‌که چند بار به او پیشنهاد وزارت فرهنگ و ریاست دانشگاه داده شد و او همیشه آن‌ها را رد فرمود. خانه‌اش را نیز وقف کرد. ح.ا.